

Rudolfínská Praha v detailech Sadelerova prospektu (14)

Kostel sv. Štěpána a okolí

Ondřej Šefců

Čtrnácté zastavení přibližuje velice zajímavou lokalitu v okolí farního kostela sv. Štěpána na Novém Městě pražském. Tato lokalita byla osídlena již od raného středověku, kdy je zde zmiňována ves Rybník (Rybníček). Její název nepochybně souvisel s tím, že toto místo disponovalo vydatnými prameny, které dokonce napájely i potůček stékající odtud do Vltavy. Pramen i potok zanikly při výstavbě Nového Města, „vodní“ charakter lokality dodnes připomínají názvy ulic Na Rybníčku a V Túních. Původním farním kostelem osady byla drobná románská rotunda sv. Štěpána, založená patrně v 1. polovině 12. století. Při výstavbě nového kostela ve 14. století hned v jejím sousedství byla zasvěcena sv. Longinovi. Nový farní kostel byl založen společně s hradbami Nového Města v roce 1348. Ve stejné době byl založen další významný farní kostel sv. Jindřicha, který vykazuje četné shody v dispozici a měřítku právě s kostelem sv. Štěpána. Oba jsou navíc umístěny poměrně symetricky vůči centrálnímu náměstí – Koňskému trhu (Václavskému náměstí).

Na výřezu z veduty je kostel sv. Štěpána (č. 98) zobrazen s výraznou proporční nadsázkou a s převýšením věže. Jeho význam je zdůrazněn i hustší šrafurou. Hmota kostela tak lépe vynikne proti osluněnému pozadí. Oproti své skutečné poloze je závěr kostela natočen severovýchodním směrem, nepochybně s cílem zachytit v panoramatu objem stavby. Zatímco hlavní loď je zobrazena poměrně věrně (včetně opěráků a čtyř oken), na grafice není prakticky vůbec zachycen presbytář. Není to jediné nedopatření. Chybně je zakreslena i věž kostela, která je ve skutečnosti předsazena k západnímu průčelí. Vlastní stavba kostela probíhala od počátku 50. let 14. století a ještě za života Karla IV. byl zřejmě plně dostavěn a vybaven mobiliářem právě presbytář. Hlavní trojlodí s věží bylo zbudováno v poslední třetině 14. století. Původní gotický charakter si uchoval kostel sv. Štěpána dodnes, k čemuž přispěly i puristické úpravy v 60. a 70. letech 19. století. Tehdy vzniklo i nové gotizující zastřešení věže.

Rudolfínská Praha v detailech Sadelerova prospektu (14)

Nejproblematictější částí zobrazeného výjevu (a možná i celého Sadelerova prospektu) je stavba nalevo od kostela sv. Štěpána. Jak podle lokalizace, tak podle číselného označení 97 se jedná o rotundu sv. Longina. Zobrazený objekt je však předloze zcela vzdálený, a to jak půdorysem a proporcemi, tak detaily. Nijak nelze připustit, že by začátkem 17. století měla rotunda tuto podobu. Můžeme jediné spekulovat o tom, že poměrně drobná rotunda byla v té době skryta za ohradní zdí hřbitova či za vzrostlou zelení a kreslíř ji na vlastní oči neviděl, případně zahlédl pouze lucernu. Původní lucerna rotundy byla při přestavbě v polovině 17. století stržena a nahrazena barokní konstrukcí, která působí poněkud disproporčně.

I další stavby zobrazené v okolí kostela sv. Štěpána jsou obtížně identifikovatelné. V pravé části pozemku hřbitova jsou dvě věžové stavby, popsané číslicemi 99 a 100. Obě vypadají jako zvonice, ale popiska nám říká, že objekt č. 99 je kaple Všech svatých a objekt č. 100 je kaple Jeruzalémská. Blíže ke kostelu vidíme další věžovitý objekt, zobrazený jako roze-
stavěný s lešením a jeřábem na zdivu. Patrně je zde zachycena přestavba (novostavba?) zvonice kostela, která proběhla v letech 1600–1605 (tedy v době, kdy vznikaly podklady prospektu). Rozsáhlý středověký morový hřbitov, obklopující kostel sv. Štěpána, byl zrušen v roce 1784 a v první polovině 19. století částečně rozparcelován. Tehdy patrně zanikly i zmiňované kaple, které mohly sloužit jako márnice.

K areálu kostela patřila ještě fara, škola a zřejmě další objekty, ale žádný není možné spolehlivě identifikovat. Zcela bezpečně však poznáme linii novoměstského opevnění a ve velkém detailu můžeme obdivovat bránu sv. Jana (č. 102), zvanou též Svinská. Ta se nacházela v místě, kde dnes křižuje Sokolská ulice náměstí I. P. Pavlova. Brána je zachycena věrně i s detailem věžiček a hrázděným zdivem. Na ni navazuje velkoryse dimenzovaná Ječná ulice, tvořící (podobně jako dnes) rušnou výpadovku z města. Uprostřed vozovky jsou složeny nějaké kmeny či trámy. Vpravo dole do výjevu zasahuje střecha věže kaple Božího těla, situované na Karlově náměstí (viz Sadeler č. 2, Staletá Praha 26, 2010/2, 183–184).

Při levém okraji výřezu bezpečně poznáme ulici Žitnou. Je zde dobře patrné, že v původním půdorysu Nového Města nevedla Žitná ulice až k hradbě, ani nekončila bránou jako Ječná ulice. Žitná brána byla zřízena až koncem 17. století v rámci budování barokní fortifikace.

Navzdory některým nepřesnostem či pochybením předložený výjev dobře ilustruje charakter jižní části Nového Města. Ten byl definován poměrně nízkou obytnou zástavbou, protkanou štíhlými věžemi nově založených kostelů a obohacenu o relikty předlokační zástavby. Hradební pás byl v této části města lemován vzrostlou zelení, mnoho zahrad vyplňovalo až do 19. století i rozsáhlé plochy vnitrobloků.

Text a úprava grafiky Ondřej Šefců.

Pro skenování byla použita veřejně dostupná reprodukce: Filip van den Bossche / Johann Wechter / Egidius Sadeler: Velký prospekt Prahy z roku 1606. 2 listy, tisk Severografia 5, Děčín, vydal Odeon, Praha 1973.